

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.

*Батрин Н.В.
студентка 5-го курсу юридичного факультету
ДВНЗ «УжНУ»*

Формування громадянського суспільства і правової держави нерозривно пов'язано з проблемами взаємної відповідальності держави і громадянина, важливою стороною якої є юридична відповідальність.

У науковій літературі питанням юридичної відповідальності присвячено чимало праць. Дану проблему ще за радянських часів розглядали такі вчені: С.С.Алексєєв, В.С.Афанасьєв, П.К.Блажко, С.Н.Братусь, В.Н.Бутилін, Т.Д.Зражевська, В.В.Лазарєв, А.С.Мордовець, О.Е.Лейст, Б.Л.Назаров, П.О.Недбайло, А.І.Петелін, І.С.Самощенко, В.А.Тархов, Є.В.Черних та інші.

Безпосередньо проблемам відповідальності в цивільному судочинстві були присвячені окремі праці таких вчених: В. В. Бутнева, І. М. Зайцева, М. В. Кузнєцова, А. Г. Новікова, Д. Г. Нохріна, І. В. Решетникової, Т. В. Сахнової, Н. О. Чечиної та інших.

Більшість дослідників в якості критерію поділу юридичної відповідальності на види використовують предмет і метод відповідних галузей права, а універсальним інструментом підтвердження самостійності конкретного виду юридичної відповідальності визнають перевірку на наявність в правовій системі, що відповідає певному виду юридичної відповідальності самостійної галузі права (тобто галузі права, що має свої власні предмет і метод) [5, с.6].

Досліджуючи дане питання варто згадати рішення Конституційного Суду України від 30 травня 2001 року № 7-рп/2001 [3], яким Суд роз'яснив, що положення пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України [1] треба розуміти так, що ним безпосередньо не встановлюються види юридичної відповідальності. За цим положенням виключно законами України визначаються засади цивільно-правової відповідальності, а також діяння, що є злочинами, адміністративними або дисциплінарними правопорушеннями як підстави кримінальної, адміністративної, дисциплінарної відповідальності, та відповідальність за такі діяння. Зазначені питання не можуть бути предметом регулювання підзаконними нормативно-правовими актами [8, с. 646-647].

Таким чином, цим рішенням Конституційний Суд України спростував позицію тих дослідників, хто говорив про існування лише тих видів відповідальності, що зазначені у названій нормі Конституції України, а також надав змогу в законах встановлювати і інші, крім названих у п. 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України, види відповідальності.

Отже, виходячи із вищенаведеного, можна констатувати про доцільність та наукову обґрунтованість виокремлення інституту «цивільно-процесуальної відповідальності».

Постає питання чи існує все ж таки цивільна процесуальна відповідальність?

Початком дослідження існування та необхідності законодавчого закріплення цивільної процесуальної відповідальності є праці Н.О. Чечиної та П. С. Елькінд [12;13]. Так, Н. О. Чечина вважала, що «отрицательное отношение теоретиков права к гражданской процессуальной ответственности порождено ... непризнанием самостоятельности гражданского процессуального права как отрасли, вследствие отнесения норм гражданского процессуального права к процедурным, техническим, а не правовым правилам» [12, с. 73]. Як вірно зазначалось П. С. Елькінд, «существование отрасли права, вовсе не имеющей своих собственных средств обеспечения правовых требований и дозволений, представляется немысленным, невозможным» [7, с. 95].

Окремі вчені відзначають, що «строго процессуальной ответственности быть не может, а существует обычная материально-правовая ответственность за нарушение процессуальных законов, аналогичная тому, как существует уголовная ответственность, например, за преступления против правосудия, которые связаны с грубейшим отступлением от процессуального закона» [9, с. 224-225].

Ряд вчених пропонують використовувати категорію відповідальність в цивільному судочинстві [6, с. 212]. Мотивуючи це тим, що за своєю правовою природою заходи, які відносяться до процесуальної відповідальності, є заходами цивільно-правової (стягнення компенсації) або адміністративної відповідальності (судовий штраф, попередження, видалення із залу судового засідання); відсутня єдина природа заходів відповідальності і єдиний метод правового регулювання, який би в них відображався [11, с. 6-7, 17].

В контексті зазначеного, ми вважаємо, що об'єднання заходів відповідальності (процесуального примусу), передбачених ст. 90–94 ЦПК України, в новий самостійний вид юридичної відповідальності – цивільну процесуальну відповідальність є правомірним і науково обґрунтованим.

Чітке визначення поняття цивільної процесуальної відповідальності надав видатний вітчизняний процесуаліст М. Й. Штефан, який зазначав, що це – встановлені нормами цивільного процесуального права і забезпечені державним примусом заходи впливу на правопорушника у вигляді покладання на нього обтяжного (додаткового) обов'язку або некомпенсуемого позбавлення прав майнового чи особистого характеру по здійсненню певних цивільних процесуальних дій чи застосування інших заходів державного примусу за здійснення протиправних цивільних процесуальних дій (бездіяльності) [14, с. 23].

На думку С. В. Васильєва, цивільна процесуальна відповідальність – це застосування судом засобів процесуального примусу та інших санкцій до учасників цивільного судочинства і до інших осіб на умовах і у порядку, передбачених ЦПК [4, с.106].

Передумовами цивільної процесуальної відповідальності є: норми цивільного процесуального права, які є встановленими державою правилами поведінки, що регулюють порядок здійснення правосуддя по цивільним справам. Цивільна процесуальна правосуб'єктність, тобто цивільна процесуальна відповідальність застосовується лише до дієздатних осіб. До цивільної процесуальної відповідальності можуть бути притягнені тільки учасники процесу: особи, які приймають участь у справі; особи, які сприяють здійсненню правосуддя; цивільне процесуальне правопорушення. Цивільне процесуальне правопорушення, за скоєння якого передбачена процесуальна відповідальність, існує у формі невиконання цивільного процесуального обов'язку або зловживання суб'єктивними цивільними процесуальними правами.

Значення і необхідність інституту цивільної процесуальної відповідальності підтверджує і той факт, що у Модельному кодексі цивільного судочинства країн СНД у розділі загальних положень включена глава «Підстави та засоби цивільної процесуальної відповідальності». Відповідно до гл. 17 Модельного кодексу, до засобів цивільної процесуальної відповідальності віднесені способи забезпечення порядку і безпеки у суді (ст. 327), привід (ст. 328) штраф (ст. 329) [10].

Отже, за результатами здійсненого дослідження можна дійти такого висновку:

Цивільна процесуальна відповідальність – це встановлені нормами цивільного процесуального права заходи процесуального примусу, що застосовуються судом у встановленому законом порядку до осіб, які беруть участь у цивільній справі та інших учасників процесу за вчинення цивільного процесуального правопорушення у вигляді позбавлення порушника суб'єктивного цивільного процесуального права чи покладання на нього нових або додаткових обов'язків.

До цивільної процесуальної відповідальності можуть бути притягнені тільки учасники цивільного процесу. Громадяни, що присутні в залі судового засідання, не є учасниками цивільних процесуальних правовідносин та при цьому порушуючи встановлений порядок, мають притягуватися до адміністративної відповідальності, згідно зі ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Цивільна процесуальна відповідальність застосовується лише до дієздатних осіб.

Цивільна процесуальна відповідальність є самостійним різновидом юридичної відповідальності, тому з метою забезпечення єдності її застосування вона повинна мати легальне визнання і визначення у цивільному процесуальному законодавстві України.

Підставою застосування заходів процесуального примусу є порушення встановлених у суді правил, у тому числі й тих, що встановлюються безпосередньо судом, протиправне перешкоджання здійсненню цивільного судочинства чи зловживання своїми процесуальними правами.

***Науковий керівник:
К.ю.н., доц. Попович А. І.***

Список використаної літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40-41, 42. – Ст. 492.
3. Рішення Конституційного Суду України від 13 липня 2001 року № 11-рп/2001 у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, частин першої, третьої статті 2, частини першої статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-01>.
4. Васильєв С. В. Цивільний процес України [Текст] : навч. посіб. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 344 с.
5. Гальперин М. Л. Ответственность в гражданском судопроизводстве: актуальные вопросы теории и процессуальной политики : монография. – М. : Волтерс Клувер, 2011. – 256 с.
6. Гражданский процесс : учебник / Под ред. М. К. Треушникова. – М. : Издательский Дом «Городец», 2008. – 784 с.
7. Элькинд П. С. Цели и средства их достижения в советском уголовно-процессуальном праве / П. С. Элькинд. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та., 1976. – 143 с.
8. Конституція України. Науково-практичний коментар / В. Я. Тацій, О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та ін. – Х. : Право, 2012. – 1128 с.
9. Лукьянова Е. Г. Теория процессуального права / Е. Г. Лукьянова. – М. : Норма, 2003. – 240 с.
10. Модельний кодекс цивільного судочинства країн СНД [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
11. Нохрин Д. Г. Государственное принуждение в гражданском судопроизводстве : автореф. дис. на соискание учебной степени кандидата юридических наук : спец. 12.00.15 «Гражданский процесс; арбитражный процесс» / Д. Г. Нохрин. – Москва, 2006. – 22 с.
12. Чечина Н. А. Категория ответственности в советском гражданском процессуальном праве / Н. А. Чечина // Вестник Ленинградского университета. Серия «Экономика, финансы, право». – 1982. – № 17. – С. 73.
13. Чечина Н. А. Об уголовно-процессуальной и гражданской процессуальной ответственности [Текст] / Н. А. Чечина, П. С. Элькинд // Советское государство и право. – 1973. – № 9. – С. 33–41.
14. Штефан М. И. Гражданская процессуальная ответственность // Повышения роли гражданско-правовой ответственности в охране прав и интересов граждан и организаций. – Киев, 1988. – С. 288-296.